

Amra Ohranović*

Kultura i kulturno-historijsko naslijeđe u Bosni i Hercegovini: Zakonodavno-pravni okvir

Sadržaj

1. Uvod
2. Pravni propisi i institucije kulture na nivou BiH
3. Pravni propisi i institucije kulture na nivou Republike Srpske
 - 3.1. Pravni propisi u oblasti kulture u Republici Srpskoj
 - 3.2. Institucije kulture u Republici Srpskoj
4. Pravni propisi i institucije kulture na nivou Federacije BiH
 - 4.1. Pravni propisi u oblasti kulture u Federaciji Bosne i Hercegovine
 - 4.2. Institucije kulture u Federaciji Bosne i Hercegovine
 - 4.3. Stanje kulture u kantonima u Federaciji BiH
5. Stanje institucionalne kulture u BiH
6. Decentralizacija u oblasti kulture u Bosni i Hercegovini
7. Koordinacija i saradnja u oblasti kulture u Bosni i Hercegovini
8. Dokumentiranje i arhiviranje dokumentacije u oblasti kulture u Bosni i Hercegovini
9. Finansiranje kulture u Bosni i Hercegovini
10. Zaključak

1. Uvod

Nesumnjivo je da je kultura jedna od najbitnijih karakteristika čovjeka, ali i ljudskog društva uopšte. Brojna su shvatanja i određivanja kulture. Postoji oko 450 definicija, koje postavljaju kulturu u najdefiniranije oblasti. Osnovno značenje riječi *kultura* potiče od latinske riječi *cultus*, što u prijevodu znači *obrađivanje, gajenje, njegovanje*. Kultura je dakle sve ono što je čovjek stvorio svojim radom, a u svrhu održanja, poboljšanja i napretka ljudske vrste. Iako je dugo posmatrana samo iz ugla likovne umjetnosti i književnosti, kultura danas obuhvata mnogo više oblasti.

* Autorica je diplomirana pravica, stručna savjetnica za normativno-pravne poslove u Federalnom ministarstvu kulture i sporta.

Ona se treba posmatrati kao „*zbir osebnih, duhovnih, materijalnih, intelektualnih i emocionalnih obilježja društva ili neke društvene skupine, i obuhvatati, osim umjetnosti i književnosti, stil života, načine zajedničkog življenja, sisteme vrijednosti, tradicije i vjerovanja*“.¹

Zakonska regulativa u Bosni i Hercegovini je decentralizirana na način da su nadležnosti u vezi sa kulturom i kulturnom politikom smještene na nivoe lokalnih zajednica. Međutim, takav oblik decentralizacije je doveo do još dubljeg raskola između ruralnog i urbanog kulturnog sektora, pri čemu su ruralne sredine uglavnom lišene bilo kakvog oblika kulturnog djelovanja.

Na nivou Bosne i Hercegovine djeluje Ministarstvo civilnih poslova BiH koje je, kroz svoj Sektor za nauku i kulturu, nadležno za utvrđivanje osnovnih principa koordinacije, usklađivanje planova entitetskih tijela vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu u oblasti kulture.

Na nivou entiteta postoje ministarstva nadležna za pitanja kulture i to u Republici Srpskoj Ministarstvo prosvjete i kulture, a u Federaciji BiH Federalno ministarstvo kulture i sporta. Nadležnosti u oblasti kulture u većem bosansko-hercegovačkom entitetu dalje su podijeljene na 10 entitetskih ministarstava.

U Brčko Distriktu je nadležnost u oblasti kulture dodijeljena Odjeljenju Vlade Brčko Distrikta za privredni razvoj, sport i kulturu.

Sve to ukazuje na šarolikost kako u pogledu zakonske regulative, posebno u kantonima, tako i u pogledu institucija koje djeluju u raznim oblastima kulture.

2. Pravni propisi i institucije kulture na nivou BiH

Iako Ustav Bosne i Hercegovine decidno ne tretira oblast kulture, tačka 2 Dodatka II na Aneks IV Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini propisuje da će svi zakoni, propisi i sudski poslovници, koji su bili na snazi na teritoriji Bosne i Hercegovine u trenutku kada je Ustav stupio na snagu, ostati na snazi u onoj mjeri u kojoj nisu u suprotnosti sa Ustavom dok drugačije ne odredi nadležni organ vlasti Bosne i Hercegovine.

Pored navedenog, Aneksom VIII Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (Sporazum o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika) uspostavljena je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, kao institucija na nivou Bosne i Hercegovine.

Osnovni principi i ciljevi djelovanja Komisije, te njeni primarni zadaci i ovlaštenja utvrđeni su Odlukom o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika² koju je donijelo Predsjedništvo Bosne i Hercegovine. Tako je Komisija nadležna za donošenje odluka o proglašenju pokretnih i nepokretnih dobara nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine, primjenom Kriterija za proglašenje dobara nacionalnim spomenikom.³ Postupak za proglašenje dobara nacionalnim spomenikom pokreće se na osnovu peticije–prijedloga za utvrđivanje dobra kao nacionalnog spomenika, koju može podnijeti bilo koje pravno ili fizičko lice u Bosni i Hercegovini. Pored

¹ Preambula UNESCO-ve Univerzalne Deklaracije o kulturnoj raznolikosti, usvojene 02. 11. 2011. godine.

² Odluka o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika (*Sl. gl. BiH*, 1/02 i 10/02) – odluku je donijelo Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, na svojoj 119. sjednici održanoj 21. 12. 2001. godine.

³ Kriteriji za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima (*Sl. gl. BiH*, 33/02, 15/03, *Sl. gl. RS*, 79/02 i *Sl. n. FBiH*, 59/02).

toga, Komisija bez posebnog zahtjeva, može donijeti odluku o proglašenju nacionalnim spomenikom za svako dobro upisano na Privremenu listu nacionalnih spomenika BiH.⁴

Pored Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na nivou Bosne i Hercegovine u oblasti kulture djeluje i Ministarstvo civilnih poslova, kroz svoj Sektor za nauku i kulturu. Ovo Ministarstvo je nadležno da priprema i izvršava propise, kao i da obavlja poslove i zadatke koji su u nadležnosti Bosne i Hercegovine i koji se odnose na utvrđivanje osnovnih principa koordinacije aktivnosti, usklađivanja planova entitetskih tijela vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu u područjima nauke i kulture. Također je nadležno da učestvuje u radu međunarodnih organizacija iz oblasti nauke i kulture i obezbjeđuje izvršavanje međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine iz ovih oblasti, te da učestvuje u postupku pripreme međunarodnih sporazuma/ugovora iz oblasti nauke i kulture⁵.

Uz činjenicu da ne postoji državno ministarstvo kulture, evidentno je i to da su veoma male ovlasti iz oblasti kulture na nivou države Bosne i Hercegovine. Tako su na državnom nivou u oblasti kulture donesena svega dva zakona: Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima u Bosni i Hercegovini⁶ i Zakon o zaštiti dobara koja su odlukama Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika proglašeni kao nacionalni spomenici Bosne i Hercegovine⁷.

3. Pravni propisi i institucije kulture na nivou Republike Srpske

3.1. Pravni propisi u oblasti kulture u Republici Srpskoj

Amandman XXXII tačka 12 na član 68 Ustava Republike Srpske propisuje da Republika Srpska uređuje i osigurava brigu o djeci, omladini, obrazovanju, kulturi i zaštiti kulturnih dobara. Time su u Republici Srpskoj oblasti kulture stavljene u nadležnost entiteta.

Značaj kulture u Republici Srpskoj izražen je i u članu 64 Ustava koji propisuje obavezu Republike Srpske da štiti i potiče, između ostalog, očuvanje i obogaćivanje povijesnog, kulturnog i umjetničkog blaga.

Pored navedenog, Ustav Republike Srpske u članu 102 tačka 5 propisuje da se općina, preko svojih organa u skladu sa zakonom, brine o zadovoljavanju potreba građana u kulturi.

Značaj kulture u Republici Srpskoj izražen je kroz ustavnu kategoriju vitalnog nacionalnog interesa koja je precizirana Amandmanom LXXVII⁸ na Ustav Republike Srpske, kojim je dopunjen član 70 Ustava. Navedenim amandmanom definisano je da se vitalni nacionalni interes konstitutivnih naroda, između ostalog, odnosi i na obrazovanje, vjeroispovijest, jezik, njegovanje

⁴ Privremena lista nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine (*Sl. gl. BiH*, 33/02). Za svako pojedinačno dobro sa Privremene liste Komisija će, u skladu sa odredbama čl. V i VI Aneksa 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH, donijeti konačnu odluku o proglašenju nacionalnim spomenikom. Konačne odluke Komisije se objavljuju u službenim glasilima u Bosni i Hercegovini. Kada za sva dobra sa Privremene liste budu donesene konačne odluke, Privremena lista nacionalnih spomenika BiH će biti stavljena van snage.

⁵ Član 15 Zakona o ministarstvima i drugim tijelima uprave Bosne i Hercegovine (*Sl. gl. BiH*, 5/03, 42/03, 26/04, 42/04 i 45/06).

⁶ *Sl. gl. BiH*, 63/10.

⁷ *Sl. n. FBiH*, 2/02 i 27/02.

⁸ Odluka Visokog predstavnika za BiH o izmjenama i dopunama Ustava Republike Srpske, 150/02.

kulture, tradicije i kulturno nasljeđe, za čiju zaštitu Ustav predviđa posebnu parlamentarnu proceduru.

Vodeći se navedenim ustavnim nadležnostima, u novembru 2009. godine Vlada Republike Srpske donijela je Strategiju razvoja kulture Republike Srpske 2010-2015⁹. Osnovna svrha Strategije je da ponudi preliminarnu procjenu potreba koje su prepoznate u oblasti kulture. Naglasak je pri tome stavljen na javne kulturne politike, sa posebnom pažnjom na modernizaciju upravljanja kulturom, mobilnost umjetnosti i umjetnika te jačanje potencijala Republike Srpske za razvoj kulturnih industrija.

Opšti cilj Strategije jeste promoviranje kulturne različitosti, te usklađivanje politike i zakonodavstva Republike Srpske sa relevantnim *acquis communautaire* i EU politikama kao i podizanje kvaliteta upravljanja kulturom, sprovođenje lokalne kulturne vitalnosti i kulturnih aktivnosti na jasan i održiv način, te pokretanje ekonomskih potencijala kulture.

3.2. Institucije kulture u Republici Srpskoj

Član 6 Zakona o ministarstvima¹⁰ reguliše nadležnost Ministarstva prosvjete i kulture. Riječ je o republičkom organu uprave koji je nadležan da vrši upravne i druge stručne poslove iz oblasti kulture, koji se odnose na zaštitu i korištenje kulturno-historijskog naslijeđa i prirodnog naslijeđa; muzejsku, arhivsku, bibliotekarsku, izdavačku, pozorišnu, muzičku, likovnu, filmsku i estradnu djelatnost te da vrši druge poslove u skladu sa zakonom i drugim propisima Republike Srpske i Bosne i Hercegovine. Članom 15 istog Zakona propisano je da Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju vrši upravne i druge stručne poslove koji se, između ostalog, odnose na zaštitu prirodnog i kulturnog naslijeđa.

Pored navedenih ministarstava, u Republici Srpskoj djeluje i devet republičkih javnih ustanova kulture, i to sedam republičkih institucija kulture i dvije upravne organizacije. Radi se o Narodnoj i univerzitetskoj biblioteci RS, Muzeju RS, Muzeju savremene umjetnosti RS, Narodnom pozorištu RS, Dječjem pozorištu RS, Javnoj ustanovi „Književna zadruga“ i Specijalnoj biblioteci za slijepa i slabovidna lica RS kao republičkim institucijama kulture, te o Arhivu Republike Srpske i Republičkom zavodu za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa, kao upravnim organizacijama.

Republički zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa djeluje u sastavu Ministarstva prosvjete i kulture i vrši stručne i druge poslove koji se odnose na evidentiranje, istraživanje i vrednovanje nekretnina, pokretnih stvari i dijelova prirode koji uživaju prethodnu zaštitu; utvrđivanje svojstva dobara kulturno-istorijskog ili prirodnog naslijeđa; proglašavanje dobara zaštićenim; vođenje centralnog registra zaštićenih dobara, te vrši druge poslove u oblasti zaštite i korištenja kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa¹¹.

U sastavu Ministarstva prosvjete i kulture djeluje i Arhiv Republike Srpske, koji shodno članu 40 Zakona o ministarstvima, između ostalog, vrši stručne i druge poslove koji se odnose na preuzimanje, čuvanje, obradu i zaštitu filmova i filmskog materijala od istorijskog, umjetničkog, kulturnog i naučnog značaja.

⁹ Strategiju je usvojila Narodna skupština RS Odlukom broj: 01-214/11 od 17. 02. 2010. godine.

¹⁰ *Sl. gl. RS*, 70/02, 33/04, 11/05 i 33/06.

¹¹ Član 29 Zakona o ministarstvima.

Iako je u Republici Srpskoj oblast kulture u nadležnosti republičkih organa, ipak je u Ministarstvu kulture i prosvjete prisutna težnja ka decentralizaciji u kulturi RS i to prenosom dijela odgovornosti na jedinice lokalne samouprave koje bi trebalo da preuzmu ključnu ulogu u upravljanju i razvoju kulture, što je definisano kao jedan od ciljeva i prioriteta Strategije razvoja kulture Republike Srpske 2010-2015.

S obzirom na jasno određenu ustavnu i zakonsku nadležnost, u Republici Srpskoj doneseni su i ključni propisi kojim su regulisane razne oblasti kulture, i to Zakon o kulturnim dobrima¹², Zakon o bibliotečkoj djelatnosti¹³, Zakon o arhivskoj djelatnosti¹⁴, Zakon o estradnoj djelatnosti¹⁵, Zakon o muzejskoj djelatnosti¹⁶, Zakon o pozorišnoj djelatnosti¹⁷, Zakon o kinematografiji RS¹⁸.

U Republici Srpskoj, kao manjem BH entitetu, jasna je nadležnost u oblasti kulture što je rezultiralo i donošenjem propisa iz ove oblasti koje na jedinstven način uređuju oblast kulture i to na način da se primjenjuju na području cijele teritorije Republike Srpske.

U Federaciji BiH pak, imamo drugačiju situaciju.

4. Pravni propisi i institucije kulture na nivou Federacije BiH

4.1. Pravni propisi u oblasti kulture u Federaciji Bosne i Hercegovine

Značaj kulture i u Federaciji BiH, kao i u Republici Srpskoj, izražen je kroz vitalni nacionalni interes konstitutivnih naroda kao ustavnu kategoriju za zaštitu interesa konstitutivnih naroda u FBiH. Preciziran je Amandmanima¹⁹ na Ustav FBiH koje je 19. aprila 2002. godine proglasio Visoki predstavnik za BiH.

U pogledu utvrđivanja ustavne nadležnosti u oblasti kulture član III 4 Ustava Federacije BiH propisuje da kantoni imaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vlasti, te da su posebno nadležni za utvrđivanje i provođenje kulturne politike.

S obzirom na ustavnu nadležnost za oblast kulture u Federaciji BiH, na nivou entiteta su iz oblasti kulture, do danas donesena svega dva zakona i to Zakon o bibliotečkoj djelatnosti²⁰, te Zakon o arhivskoj građi Federacije BiH²¹.

Ostale oblasti kulture ili nisu nikako regulisane propisima na nivou Federacije BiH, ili se primjenjuju propisi koji su nastali prije 1992. godine.

Tako su na snazi sljedeći zakoni: Zakon o zaštiti i korištenju kulturnog, historijskog i prirodnog naslijeđa²², Zakon o finansiranju potreba i interesa društva u oblasti kulture²³, Zakon o estradnoj

¹² Sl. gl. RS, 11/95 i 103/08.

¹³ Sl. gl. RS, 52/01 i 112/08.

¹⁴ Sl. gl. RS, 119/08.

¹⁵ Sl. gl. RS, 46/04 i 106/09.

¹⁶ Sl. gl. RS, 89/08.

¹⁷ Sl. gl. RS, 25/02.

¹⁸ Sl. gl. RS, 37/09.

¹⁹ Amandmani XXXVI-XL na Ustav Federacije BiH, Sl. n. FBiH, 16/02.

²⁰ Sl. l. RBiH, 37/95 i Sl. n. FBiH, 28/03.

²¹ Sl. n. FBiH, 45/02.

²² Sl. l. SRBiH, 20/85, 12/87; Sl. l. RBiH, 3/93, 13/94.

djelatnosti²⁴, Zakon o filmskoj djelatnosti²⁵, Zakon o muzejskoj djelatnosti²⁶, Zakon o izdavačkoj djelatnosti²⁷, Zakon o kinematografiji²⁸, Zakon o pozorišnoj djelatnosti²⁹, Zakon o samostalnim umjetnicima³⁰, Zakon o bibliotečkoj djelatnosti³¹ te Zakon o ustanovama³².

4.2. Institucije kulture u Federaciji Bosne i Hercegovine

I pored postojanja navedenih ustavnih odredbi o nadležnosti u oblasti kulture, na nivou Federacije BiH osnovano je Federalno ministarstvo kulture i sporta i to donošenjem Zakona o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave³³. Zakon je donesen na osnovu Odluke Visokog predstavnika broj: 56/02 od 21. oktobra 2002. godine kojom je na privremenoj osnovi, dok ga u istovjetnom obliku ne usvoji Parlament Federacije BiH, proglašen Zakon o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave³⁴.

U članu 16 navedenog Zakona (Izmjene i dopune Zakona iz 2011. godine³⁵) propisano je da Federalno ministarstvo kulture i sporta obavlja upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti Federacije koji se odnose na koordinaciju u naučno-istraživačkoj djelatnosti iz oblasti zaštite i korištenja kulturno-historijskog naslijeđa, muzejskoj, arhivskoj, bibliotekarskoj, izdavačkoj, pozorišnoj, likovnoj i filmskoj djelatnosti, djelatnosti ustanova, udruženja, fondacija i drugih pravnih lica u oblasti umjetnosti, kulture, sporta i mladih, unapređivanju djelatnosti iz oblasti kulture, sporta i mladih, kao i druge poslove utvrđene zakonom.

U sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta je Zavod za zaštitu spomenika, koji obavlja stručne i druge poslove koji pretežno zahtijevaju primjenu stručnih, naučnih i kreativnih metoda rada i s njima povezanih upravnih poslova u oblasti zaštite i korištenja kulturno-historijskog naslijeđa.

²³ Sl. l. SRBiH, 39/90.

²⁴ Sl. l. SRBiH, 25/84, 05/88, 20/90; Sl. l. RBiH, 3/93, 13/94.

²⁵ Sl. l. SRBiH, 20/90; Sl. l. RBiH, 3/93, 13/94.

²⁶ Sl. l. SRBiH, 06/76 i 12/87, Sl. l. RBiH, 13/93, 20/93.

²⁷ Sl. l. SRBiH, 35/90; Sl. l. RBiH, 3/93, 23/93, 13/94.

²⁸ Sl. l. RBiH, 20/90, 3/93, 13/94.

²⁹ Sl. l. SRBiH, 6/76, 12/87.

³⁰ Sl. l. SRBiH, 3/78, 26/82.

³¹ Sl. l. RBiH, 37/95 i 28/03.

³² Sl. l. SRBiH, 6/92, 8/93, 13/94.

³³ Sl. n. FBiH, 19/03, 38/05, 02/06, 08/06, 61/06, 52/09 i 48/11.

³⁴ Sl. n. FBiH, br.58/02.

³⁵ Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave iz 2011. godine, kojim su izmijenjene i dopunjene nadležnosti Federalnog ministarstva kulture i sporta izvršena je Presuda Ustavnog suda Federacije BiH, broj U-29/09 od 28. 09. 2010. godine (Sl. n. FBiH, 80/10). Naime, s obzirom na ustavne odredbe o nadležnosti u oblasti kulture u Federaciji BiH, a u skladu sa svojim ustavnim ovlaštenjima, predsjednica FBiH podnijela je zahtjev Ustavnom sudu Federacije BiH za utvrđivanje ustavnosti člana 16 Zakona o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave (kojim je utvrđena nadležnost Federalnog ministarstva kulture i sporta) u kojem je navedeno da pomenute odredbe Zakona nisu u skladu sa odredbama člana III 4c) Ustava Federacije BiH. Odlučujući o zahtjevu predsjednice Federacije BiH, Ustavni sud je na sjednici održanoj 28. 09. 2010. godine, donio presudu kojom je utvrđeno da odredbe člana 16 Zakona o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave nisu u skladu sa odredbama člana III 4c) Ustava Federacije BiH, te naređeno njihovo usaglašavanje sa Ustavom.

4.3. Stanje kulture u kantonima u Federaciji BiH

Utvrđivanje i provođenje kulturne politike je shodno odredbi člana III 4 c Ustava Federacije BiH u nadležnosti kantona. Kantoni dakle, svojim zakonskim i podzakonskim aktima reguliraju oblast kulture, dok se finansiranje kulture vrši dijelom iz sredstava budžeta kantona, a dijelom iz Budžeta Federacije BiH.

Neravnomjerna ekonomska i društvena razvijenost pojedinih kantona uvjetuje različito kulturno okruženje, a s tim u vezi i zakonsku regulativu. Svaki kanton nadležan je za donošenje zakona za pojedine kulturne djelatnosti. U slučaju da neki kanton nije zakonski regulirao pojedinu oblast kulture, na osnovu odredbe IX 5 1 Ustava Federacije, moguća je primjena preuzetih zakona iz bivše države i Republike BiH. Tako imamo situaciju da se primjenjuju zakoni koji uopće nisu prilagođeni novonastalim društvenim i političkim prilikama.

Aktuelna zakonska regulativa u oblasti kulture se dosta razlikuje od kantona do kantona.

Tako su u Tuzlanskom, Bosansko-podrinjskom i Srednjobosanskom kantonu doneseni Zakoni o kulturi³⁶.

Oblast *bibliotečke djelatnosti*³⁷ regulisana je u Unsko-sanskom, Tuzlanskom, Zeničko-dobojskom, Hercegovačko-neretvanskom, Zapadno-hercegovačkom kantonu, te Kantonu Sarajevo i Kantonu 10.

Oblast *muzejske djelatnosti*³⁸ regulisana je u Unsko-sanskom, Tuzlanskom, Zeničko-dobojskom te Kantonu Sarajevo.

Oblast *arhivske djelatnosti*³⁹ regulisana je u Unsko-sanskom, Tuzlanskom, Zeničko-dobojskom, Bosansko-podrinjskom, Srednjobosanskom, Hercegovačko-neretvanskom, Zapadno-hercegovačkom kantonu te Kantonu Sarajevo.

Oblast *pozorišne djelatnosti*⁴⁰ regulisana je u Tuzlanskom, Zeničko-dobojskom, Hercegovačko-neretvanskom te Kantonu Sarajevo.

Oblast *estradne djelatnosti*⁴¹ regulisana je u Tuzlanskom, Hercegovačko-neretvanskom te Kantonu Sarajevo.

Oblast *zaštite kulturne baštine*⁴² regulisana u Unsko-sanskom, Zeničko-dobojskom, Hercegovačko-neretvanskom, Zapadno-hercegovačkom kantonu te Kantonu Sarajevo.

³⁶ Zakon o kulturi, *Sl. n. TK*, 8/98; Zakon o kulturi, *Sl. n. BPK*, 7/04; Zakon o kulturi, *Sl. n. SBK*, 13/06.

³⁷ Zakon o bibliotečkoj djelatnosti, *Sl. gl. USK*, 6/99, 10/03; Zakon o bibliotečkoj djelatnosti, *Sl. n. TK*, 6/00; Zakon o bibliotečkoj djelatnosti, *Sl. n. ZDK*, 8/99; Zakon o bibliotečkoj djelatnosti, *Sl. n. HNK*, 3/05; Zakon o knjižnicama, *Nar. n. ZHK*, 6/99; Zakon o bibliotečkoj djelatnosti, *Sl. n. KS*, 4/99; Zakon o knjižnicama (Kanton 10), *Nar. n.*, 11/99.

³⁸ Zakon o muzejskoj djelatnosti, *Sl. gl. USK*, 6/99 i 10/03; Zakon o muzejskoj djelatnosti, *Sl. n. TK*, 10/02; Zakon o muzejskoj djelatnosti, *Sl. n. ZDK*, 15/03; Zakon o muzejskoj djelatnosti, *Sl. n. KS*, 02/00 i 07/05.

³⁹ Zakon o arhivskoj djelatnosti, *Sl. gl. USK*, 6/99 i 10/03; Zakon o arhivskoj djelatnosti, *Sl. n. TK*, 15/00 i 2/02; Zakon o arhivskoj građi, *Sl. n. ZDK*, 4/06; Zakon o arhivskoj građi, *Sl. n. BPK*, 11/03; Zakon o arhivskoj građi, *Sl. n. SBK*, 10/01; Zakon o arhivskoj građi, *Sl. n. HNK*, 7/04; Zakon o arhivskoj građi, *Nar. n. ZHK*, 18/99, 9/06; Zakon o arhivskoj djelatnosti, *Sl. n. KS*, 2/00.

⁴⁰ Zakon o pozorišnoj djelatnosti, *Sl. n. TK*, 10/02; Zakon o pozorišnoj djelatnosti, *Sl. n. ZDK*, 3/02; Zakon o pozorišnoj djelatnosti, *Sl. n. HNK*, 6/05; Zakon o pozorišnoj djelatnosti, *Sl. n. KS*, 14/00 i 25/06.

⁴¹ Zakon o estradnoj djelatnosti, *Sl. n. TK*, 6/05; Zakon o estradnoj djelatnosti, *Sl. n. HNK*, 4/04; Zakon o estradnoj djelatnosti, *Sl. n. KS*, 17/01.

Oblasti *filmske djelatnosti i kinematografije*⁴³ regulisane su samo u Kantonu Sarajevo.

Oblast *samostalnih umjetnika*⁴⁴ regulisana je u Unsko-sanskom, Zeničko-dobojskom te Kantonu Sarajevo.

Oblast *izdavačke djelatnosti*⁴⁵ regulisana je u Unsko-sanskom i Tuzlanskom kantonu.

Oblast kulture, iako je to ustavna nadležnost kantona, nije nijednim propisom regulisana u Posavskom kantonu, dok su Srednjobosanski i Bosansko-podrinjski kanton donijeli dva, a Kanton 10 svega jedan propis iz ove oblasti. S druge strane izdvajaju se Tuzlanski kanton i Kanton Sarajevo sa najpotpunijim zakonskim okvirom u oblasti kulture.

5. Stanje institucionalne kulture u BiH

Ako kulturu definišemo kao način sveukupnog društvenog života, onda bi njeno svodenje na djelatnost kulturnih institucija ujedno značilo i njenu banalizaciju. Čak i kada bi kulturne institucije radile savršeno, to je preuzak okvir za zadovoljavanje svih kulturnih potreba stanovništva.

Ipak, stanje institucija kulture, posebno onih „od značaja za Bosnu i Hercegovinu“ predstavljaju realnu sliku stanja u kojem se kultura danas nalazi. Institucije kulture, nauke i umjetnosti u Bosni i Hercegovini nalaze se u teškom materijalnom, kadrovskom i organizacionom stanju. To se posebno odnosi na sedam institucija kulture od značaja za Bosnu i Hercegovinu. Riječ je o Biblioteci za slijepa i slabovidna lica BiH, Historijskom muzeju BiH, Kinoteci BiH, Muzeju književnosti i pozorišne umjetnosti BiH, Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci BiH, Umjetničkoj galeriji BiH i Zemaljskom muzeju BiH.

Ključni problem ovih ustanova je njihov neriješen pravni status. Naime, prelaznim odredbama Zakona o ustanovama⁴⁶ koji se primjenjuje na osnovu odredbe IX 5 1 Ustava Federacije BiH, propisana je obaveza preuzimanja osnivačkih prava nad javnim ustanovama od strane države. Međutim, do danas niko nije preuzeo osnivačka prava nad institucijama označenim „od republičkog značaja“ u pravnom sistemu bivše države.

Nepreuzimanje osnivačkih prava povlači za sobom i druga pitanja, kao što je pitanje pravne valjanosti registracije kod nadležnog suda, imenovanja organa upravljanja i rukovođenja, s obzirom da je to u isključivoj nadležnosti osnivača.

Ministarstvo civilnih poslova se na sve dosadašnje inicijative za rješavanje problema ovih institucija oglašavalo nenadležnim, pravdajući to činjenicom da država BiH nije preuzela njihova osnivačka prava. S druge strane, rješenje problema ne bi predstavljalo ni preuzimanje osnivačkih prava od strane Federacije BiH, jer bi se tada državni značaj ovih institucija reducirao na

⁴² Zakon o zaštiti kulturnog naslijeđa, *Sl. gl. USK*, 3/04; Zakon o zaštiti kulturne baštine, *Sl. n. ZDK*, 2/00; Zakon o zaštiti kulturnog naslijeđa, *Sl. n. HNK*, 2/06; Zakon o zaštiti i korištenju kulturno-povijesne i prirodne baštine, *Nar. n. ZHK*, 6/99; Zakon o zaštiti kulturnog naslijeđa, *Sl. n. KS*, 02/00 i 37/08.

⁴³ Zakon o filmskoj djelatnosti, *Sl. n. KS*, 07/01; Zakon o kinematografiji, *Sl. n. KS*, 93/01.

⁴⁴ Zakon o pravima samostalnih umjetnika, *Sl. gl. USK*, 12/03; Zakon o samostalnim umjetnicima, *Sl. n. ZDK*, 2/05; Zakon o samostalnim umjetnicima, *Sl. n. KS*, 20/01.

⁴⁵ Zakon o izdavačkoj djelatnosti, *Sl. gl. USK*, 12/03; Zakon o izdavačkoj djelatnosti, *Sl. n. TK*, 3/02.

⁴⁶ *Sl. l. RBiH*, 06/92, 08/92 i 13/94.

entitetski značaj odnosno na značaj za Federaciju BiH. Preuzimanje osnivačkih prava od strane Federacije BiH značilo bi i dodatno opterećenje za budžet Federacije BiH i pitanje je da li bi u trenutnoj situaciji Federacija BiH mogla iznaći sredstva potrebna za funkcionisanje ovih institucija.

Kako Bosna i Hercegovine nema državno ministarstvo kulture, pa tako ni zakon o kulturi na državnom nivou, brigu o tim institucijama ne vodi niko. Tek povremeno dobiju finansijsku pomoć iz budžeta različitih organa vlasti (Ministarstvo civilnih poslova, Federalno ministarstvo kulture i sporta, Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo). Nesporno je, dakle, da je osnovni razlog za položaj u kojem su se našle institucije od značaja za BiH nepreuzimanje osnivačkih prava od strane države Bosne i Hercegovine.

Međutim, potrebno je analizirati i rad ovih institucija. Tradicionalne institucije kulture istrajavaju u svojim tvrdnjama o nerazumijevanju društva, o njihovom teškom položaju (pri tom misleći na materijalni status), ali se uporno zalažu da zadrže budžetski sistem dodjele sredstava bez obzira na kvalitetu svojih aktivnosti. Tako se u Zaključcima sa Konferencije upozorenja na teško materijalno stanje najznačajnijih ustanova kulture u BiH, održane 11. novembra 2010. godine, koje su potpisali predstavnici svih sedam institucija, od ukupno devet zaključaka njih šest odnosi na traženje od različitih organa vlasti da se iz budžeta obezbijede finansijska sredstva za finansiranje redovnih aktivnosti (plate, topli obrok, režijski troškovi i sl.). Samo jedan zaključak (pod rednim brojem osam!) odnosi se na traženje od svih nivoa vlasti da se konačno riješi status ovih ustanova. Nije li ovo trebao biti prioritetni zahtjev čije bi rješavanje u mnogome olakšalo i rješavanje svih ostalih zahtjeva!?

Institucije kulture se neminovno trebaju okrenuti tržišnom principu privređivanja, te kao što je to npr. slučaj sa izdavačkom ili filmskom djelatnošću, svoju djelatnost finansirati u većem ili manjem stepenu iz „plasiranja“ svojih proizvoda i usluga na tržištu. No, i sam izlazak na tržište uslovljen je rješavanjem njihovog pravnog statusa, odnosno imenovanjem organa upravljanja i rukovođenja. Pri tome treba imati u vidu i realno ekonomsko i socijalno stanje u kojem se nalazi Bosna i Hercegovina, tako da nije realno očekivati da će potpuno prepuštanje slobodnom tržištu, bez institucionalne podrške od strane svih nivoa vlasti, intenzivirati razvoj kulture i kulturnih institucija.

Činjenica je, dakle, da su institucije koje čuvaju nacionalno blago i koje predstavljaju jedan od stubova identiteta BiH dovedene, namjerno ili slučajno, na prosjački štap. Rješavanje njihovog statusa treba da bude prioritet domaćih vlasti, jer rušenje tih institucija predstavlja rušenje države BiH.

Međutim, da je rješavanje njihovog pravnog statusa bio prioritet za bosansko-hercegovačke vlasti, ne bi se desilo da Umjetnička galerija BiH, nakon 65 godina neprekidnog rada zatvori svoja vrata za posjetioce, želeći na taj način skrenuti pažnju na odnos države Bosne i Hercegovine prema kulturi, kulturnim institucijama i kulturnoj baštini, i na potrebu da se u tom odnosu nešto mijenja. Ili, da Narodno pozorište Mostar, kao najstarija kulturna institucija Hercegovine, nakon 60 godina svog postojanja, bude primorano zaključati svoja vrata.

S obzirom da se radi o ustanovama u oblasti kulture koje su od posebnog značaja za BiH neophodno je inicirati što hitnije rješavanje njihovog statusa kroz donošenje Zakona o ustanovama kulture od značaja za Bosnu i Hercegovinu kojim bi se definitivno riješio njihov pravni status.

6. Decentralizacija u oblasti kulture u Bosni i Hercegovini

Decentralizacija kakva postoji u Bosni i Hercegovini i raznolikost pravnih propisa u oblasti kulture predstavlja poteškoću za jednak razvoj kulture i jednak pristup istoj za sve građane Bosne i Hercegovine, na području cijele njene teritorije.

Kako bi se ublažile posljedice ovako decentralizovanog uređenje kulture u Bosni i Hercegovini, te kako bi se obezbijedile neke aktivnosti države u ovoj oblasti na međunarodnom nivou, Zakonom o ministarstvima i drugim tijelima uprave Bosne i Hercegovine pokušalo se uvesti i dati državi neke kompetencije u oblasti kulture. Međutim uloga države u ovom veoma bitnom segmentu života građana je skoro neznatna, kako zbog nedostatka političke volje da se neki temeljni problemi riješe, tako i zbog zatvorenosti entiteta odnosno kantona.

Osnovni problem trenutnog stanja u kojem se nalazi kultura u BiH jeste upravo zakonodavni okvir kakav je na snazi u BiH. Nepostojanje državnog zakona kojim bi se okvirno regulisala oblast kulture, zatim jedan entitetski zakon iz ove oblasti i mnoštvo zakona na kantonalnim nivoima, rezultiralo je aktualnim stanjem kulture u Bosni i Hercegovini.

Kao što je već naglašeno, situacija je različita od kantona do kantona. Tako u nekim kantonima ne postoji niti jedan propis iz oblasti kulture, dok su u drugim samo pojedine oblasti regulisane zakonskim propisima. Dakle, u nedostatku novih propisa primjenjuju se propisi koji su doneseni prije 1992. godine u vrijeme drugačijeg društveno-političkog sistema. Ti propisi su u većoj mjeri neprimjenjivi, posebno kada se uzmu u obzir npr. kaznene odredbe iz oblasti prekršaja koje su sadržane u tim „prijeratnim“ propisima.

Takvo stanje povlači za sobom nedovoljno efikasnu primjenu zakonskih propisa u svim oblastima kulture, a posebno u oblasti zaštite i očuvanja kulturno-historijskog naslijeđa. Tako npr. Zakon o zaštiti i korištenju kulturnog, historijskog i prirodnog naslijeđa iz 1985. godine koji je i danas na snazi, određuje kazne za prekršaje u dinarima. Dakle nemoguće je, sve i da postoji volja, kazniti nekoga za prekršaj iz ovog Zakona, a sankcije, ukoliko i budu izrečene, izriču se u pravilu nakon učinjenog djela, kada ostaju sve negativne posljedice po objekat ili predmet koje se ili ne mogu više otkloniti ili se mogu otkloniti jedino uz znatna finansijska ulaganja.

Stoga bi prioritet predstavljao donošenje Zakona o kulturnom naslijeđu Bosne i Hercegovine, Zakon o kulturnim dobrima, te Zakon o ustanovama kulture od značaja za Bosnu i Hercegovinu.

S obzirom da je podijeljena ustavna nadležnost u Federaciji BiH proizvela šaroliku zakonsku i drugu pravnu regulativu, aktivnosti u ovom entitetu bi trebalo usmjeriti ka donošenju jednog federalnog zakona koji bi, dakako uz saglasnost kantona, okvirno regulirao oblast kulture i zaštite kulturno-historijskog naslijeđa. Na taj način bi se omogućilo stvaranje jedne zajedničke kulturne politike u Federaciji BiH.

Pri tome bi Federalno ministarstvo kulture i sporta moglo biti koordinator i inicijator u donošenju ovakvih propisa, odnosno u formuliranju zajedničke politike.

7. Koordinacija i saradnja u oblasti kulture u Bosni i Hercegovini

Slaba koordinacija i saradnja u oblastima kulture posebno je izražena na području očuvanja kulturno-historijskog naslijeđa.

U procesu zaštite dobara kulturno-historijskog naslijeđa BiH postoje dvije vertikale: jedna ide od službi zaštite (zavodi), koje nemaju čvrstu međusobnu stručnu, finansijsku niti hijerarhijsku povezanost, do ministarstva kulture i sporta, i druga koja ide od općinskih službi prostornog planiranja, preko inspekcija do ministarstava prostornog uređenja, turizma i okoliša.

Pri tome često dolazi do preplitanja nadležnosti u radu službi zaštite, primjene različitih kriterija i dr. Tako se desilo da uslijed različito tretirane nadležnosti i različitih kriterija u odlučivanju, Zavod BiH da saglasnost/stručno mišljenje na lokaciju za izgradnju benzinske pumpe uz Vijećnicu, spomenika izuzetne kulturne i historijske važnosti, iako se Gradski zavod za zaštitu spomenika tome duže vremena protivio.

Otežavajuća okolnost za zaštitu dobara kulturno-historijskog naslijeđa je i činjenica da zavodi za zaštitu nemaju vlastitu inspekcijsku službu, tako da se sve intervencije odvijaju putem nadležne urbanističko-građevinske inspekcije.

S obzirom na navedeno, neophodno je pojačati mehanizme koordinacije između institucija koje djeluju u oblastima kulture, a posebno onih koje su nadležne za zaštitu naslijeđa. Također je bitno i jačati aktivnosti na nivou lokalne samouprave i podsticati građane na njihovu veću angažiranost jer se blagovremenom intervencijom kod samog otpočinjanja radova može postići mnogo više.

8. Dokumentiranja i arhiviranja dokumentacije u oblasti kulture u Bosni i Hercegovini

Nepostojanje jedinstvenog sistema dokumentiranja, digitalizacije i arhiviranja dokumentacije otežava kako koordinaciju i razmjenu između institucija, tako i pristup informacijama posebno u oblasti zaštite naslijeđa. Institucije BiH koje u svojoj nadležnosti imaju i zaštitu kulturnih i historijskih spomenika imaju vlastite arhive, koje u većini slučajeva nisu u elektronskoj formi. Isti je slučaj i u drugim oblastima kulture. Npr., ne postoji podatak koliko umjetnika u BiH ima status samostalnih umjetnika iz područja likovnog, muzičkog, književnog i filmskog stvaralaštva.

U oblasti zaštite naslijeđa u BiH postoji Dokumentacijski centar pri Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika, u kojem se pohranjuju dokumenti o dobrima proglašenim nacionalnim spomenicima ili onima koja imaju kulturnu i historijsku vrijednost.

U Zavodu za zaštitu spomenika (pravni slijednik nekadašnjeg Zavoda za zaštitu kulturnog, historijskog i prirodnog naslijeđa Bosne i Hercegovine) pri Federalnom ministarstvu kulture i sporta postoji također vrijedan dokumentacioni centar, sa dokumentacijom o naslijeđu nastalom od 1946. godine, odnosno od osnivanja Zavoda, pa do danas. Većina dokumentacije je digitalizovana i koristi se u skladu sa internim pravilnikom. U Republičkom zavodu za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa RS nova dokumentacija je digitalizovana, a predviđena je postepena digitalizacija ranijih projekata.

Imajući u vidu navedeno, kao i činjenicu da oblast prostornog planiranja bitno utiče na status, stanje očuvanosti i restauraciju nepokretnosti, neophodno je postojanje jednog informativno-dokumentacionog centra na najvišem nivou. Isti bi imao za cilj da stručno povezuje oblast zaštite i oblast prostornog planiranja za sva područja Bosne i Hercegovine ali i da povezuje razne nivoe vlasti u BiH.

9. Finansiranje kulture u Bosni i Hercegovini

Poseban problem koji je zajednički za sve nivoe vlasti jesu nedostatna sredstva i neadekvatan način finansiranja programa i projekata iz oblasti kulture. U SR BiH za funkcioniranje institucija kulture izdvajana su značajna finansijska sredstva što je omogućavalo njihovo nesmetano funkcioniranje i djelovanje. Danas nije takva situacija te su mnoge institucije dovedene na rub egzistencije, a neke, posebno one koje djeluju na lokalnom nivou, su potpuno ugašene.

Trenutna politika finansiranja oblasti kulture, koju karakteriše jednogodišnje finansiranje, nekoordiniranost između izvora finansiranja, te slaba uključenost lokalnih institucija i privatnog sektora, neprimjerena je realnom stanju i potrebama u kulturi.

Tako, npr. Ministarstvo civilnih poslova BiH jednom godišnje raspisuje konkurs za dodjelu grant sredstava na ime „Pomoći u sufinansiranju institucija kulture u BiH“ i konkurs za dodjelu grant podrške za „Međunarodnu kulturnu saradnju“. Ista je situacija i sa entitetskim i kantonalnim ministarstvima.

Ukupna politika finansiranja potreba i interesa u oblasti kulture svodi se na raspisivanje javnog konkursa jednom godišnje, na kojem pravni subjekti u kulturnom sektoru iskazuju potrebe kroz svoje projekte, te na dodjelu finansijskih sredstava za projekte koji budu, primjenjujući opće i posebne kriterije (koji su različiti kod različitih organa vlasti), ocijenjeni kao projekti „od značaja“.

Kako se većina kulturnih institucija oslanja na budžetsko finansiranje, neophodno bi bilo ujednačiti instituciju konkursa. To bi prije svega podrazumijevalo formiranje tijela koja bi utvrđivala jedinstvene kriterije i vršila dodjelu sredstava namijenjenih za sufinansiranje projekata i programa u oblasti kulture iz budžeta i pratila uspješnost izvođenja projekata. Pri tome bi programsko-projektnu dokumentaciju aplikantata koji konkuriraju za sredstva iz budžeta raznih nivoa vlasti trebalo da valoriziraju komisije sastavljene od eksperata iz određene oblasti kulture, čiji rad mora biti transparentan. Opravdanost i adekvatnost trošenja uložених sredstava trebala bi pratiti komisija imenovana samo za te poslove⁴⁷.

Primjenom jedinstvenih kriterija za dodjelu budžetskih sredstava i monitoringom njihove realizacije vremenom bi dovelo do profiliranja programa i projekata koji su od općeg značaja za BiH i koji bi doveli do stvaranja adekvatnih proizvoda u oblasti kulture. Time bi se ujedno i doprinijelo ujednačenom razvoju kulture i tržišta kulture na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine.

10. Zaključak

Evidentno je da se oblast kulture u Bosni i Hercegovini temelji na principu decentralizacije. Utvrđivanje i provođenje kulturne politike u entitetima i Distriktu Brčko se različito tretira.

U Republici Srpskoj je kultura u nadležnosti entiteta, dok je u Federaciji BiH ona u nadležnosti kantona. Distrikt Brčko, u nedostatku državnih propisa, pitanja iz oblasti kulture regulira vlastitim propisima. Ovakva struktura sa 13 ministarstava za kulturu, koja je reflektovala realnost trenutka potpisivanja Dejtonskog sporazuma, nije stvorila pozitivnu klimu za razvoj kulture.

⁴⁷ Strategija kulturne politike u BiH, *Sl. gl. BiH*, 93/08.

Decentralizacija kulture kakva je na snazi u Bosni i Hercegovini daleko je od modela koji bi rezultirao širenjem kulture na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine kroz aktivan odnos lokalnih zajednica, pojedinaca i institucija.

U oblasti zakonodavnog sistema postoji veliki broj zakona kojima se regulišu različite oblasti kulture na različitim nivoima: kantonalnim, entitetskim i državnim. Zakoni nisu međusobno usklađeni, niti su usklađeni sa preporukama međunarodnih konvencija.

I pored velikog broja zakonskih propisa iz ove oblasti, nedostatak krovnih zakona, bilo na državnom nivou bilo na nivou entiteta (Federacije BiH) doveo je kulturu na nivo na kojem je sada. Tako se najstarije institucije kulture od državnog značaja suočavaju sa ozbiljnim problemima koji proizilaze iz njihovog neriješenog pravnog statusa.

Radi prevazilaženja ovih nejednakosti, a koristeći mogućnosti date u Zakonu o ministarskim i drugim tijelima uprave Bosne i Hercegovine, potrebno je donijeti na državnom nivou okvirne zakone kojima bi se utvrdile osnove i glavni principi, kako to i zahtijevaju propisi Evropske unije i drugi međunarodni dokumenti.

Međutim, nepostojanje političke volje za usaglašavanjem stavova o pojedinim pitanjima sprječava donošenje takvih zakona kako na državnom nivou tako i na nivou Federacije BiH.

I pored njene izuzetne važnosti, sektor kulture je u Bosni i Hercegovini u proteklom periodu bio znatno marginalizovan. Upravo kroz kulturu su se prožimali, a i dalje se prožimaju i prelamaju državni, politički, vjerski, nacionalni, ideološki, kulturni i drugi interesi režima koji su vladali Bosnom i Hercegovinom.

Ipak, treba imati u vidu da kultura predstavlja rješenje, jer kultura može ponovo zbližiti ljude, okupiti ih oko zajedničkih inicijativa i programa i poboljšati njihovo razumijevanje.

Summary

This paper presents a brief overview of legislation in the field of culture and cultural and historical heritage in Bosnia and Herzegovina.

In the Republic of Srpska culture and cultural and historical heritage are within the jurisdiction of the entity, while in the Federation of Bosnia and Herzegovina they are within the jurisdiction of the cantons. This resulted in a large number of laws which regulate the various areas of culture at different levels: cantonal, entity and state level. The laws are not harmonized, nor they are consistent with the recommendations of international conventions.

Special attention has been focused on analyzing problems that are related to non-compliance of regulations in this area, the institutional culture, coordination and collaboration, documentation and archiving, and the financing of culture and cultural and historical heritage.

Despite the large number of regulations in this area, the lack of legislation, whether at the state level either at the entity level (Federation), led culture to a level where it is now. In order to overcome the problems resulting from the current legislative framework, it would be necessary do adopt legislation at the state level which would establish the basic principles. It would be a first step in creating conditions for equal development of culture in the whole of Bosnia and Herzegovina.

Literatura

1. Antolović Jadran, Zaštita i očuvanje kulturnih dobara, Zagreb, 2009.
2. Kultura u srcu - Prilog razmišljanju o kulturi i razvoju u Evropi, Savjet Evrope i Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta FBiH, Sarajevo, 1999.
3. Međunarodne konvencije u oblasti kulture, Sarajevo, 2001.
4. Serdarević Mevlida, Pravna zaštita kulturno-historijskog naslijeđa BiH, Sarajevo, 1997.
5. Strategija kulturne politike u BiH, Sl. glasnik BiH, 93/08.
6. Univerzalna Deklaracija o kulturnoj raznolikosti, UNESCO, 2 November 2001.
7. Vilus Jelena, prof. dr., Pravna zaštita kulturnih dobara, Beograd, 2007.